

Zwalm en sulm

door A. CARNOY

Een kleine bijrivier van de Schelde in Vlaanderen, de z. g. *Zwalm* heeft aan twee Belgische dorpen haar naam gegeven : *Nederzwalm* en *Munkzwalm*. In onze *Origines des Noms de Communes de Belgique* (s. v.) hebben wij de riviernaam afgeleid uit de wortel van nl. *zwellen* en *zwalm* vertaald door „eau qui gonfle et tourbillonne”.

Deze etymologie werd door KRAHE (*Beiträge zur Namenforschung* I, 180) aangenomen. Deze geleerde heeft daarenboven een zeker aantal voorbeelden aangehaald van *zwalm* in andere plaatsen en de stelling verdedigd dat het hydronymisch element *sulm*, waarop wij voor het eerst de aandacht vestigden in ons *Dictionnaire Étymologique* s. v. *Soumagne*, enz., een variante was van *zwalm* (eig. de „nultrap” daarvan).

Deze interessante beschouwingen dienen aangevuld en bediscussieerd

Eerst, moeten wij de lijst aanzienlijk verlengen van de rivieren die het element *swalm* of *zwalm* bevatten.

Op Nederlands gebied is er een bekende *Zwalm* die te Zwalm-bij-Roermond in de Maas uitmondt (vroeger *Sualmo* — Duits *Schwalm*).

Zwalm heet ook het polderwater van de Lijmersstreek te Giesbeek bij Angerloo (Gelderens).

In Duitsland is er een *Schwalm*, als bijrivier van de

Eder, (782. *Swalmanaha*, FÖRST). Onder de bijrivieren van de Weser, is er een *Schwülme* (XIe s. *Sualmuosa*, FÖRST. II, 2, 951).

In Westfalen vindt men bij Hagen de plaats *Schwelm* (1085. *Suelme villa*, FÖRST) die bekend is door haar spuitend mineraal water.

Krahe „enfonce une porte ouverte” met zijn pogingen om aan te tonen dat uit een wortel *swel* de vorming van een afleiding **swolmo* — natuurlijk is. Hij komt voor den dag met voorbeelden als gr. „ogmos” weg, *phlogmos* „gloed”, nl. *zwerf*, *walm*, *be-dwelmen*, *hol-m*, d. *Quaken*, „damp”. Op het gebied van de hydronymie weet hij slechts gr. *potamos* aan te halen (uit *pet-* „vallen”, aldus : „bergstroom”). Wij kunnen er bijvoegen de naam van het riviertje *Worm* (te Borgworm) uit de wortel *wer-* (sans, *vari* „water”, die ook in *Warche* steekt), *Werm* in Limburg > *Viemme* (1242 *Vermia*) bij Borgworm (op waterputten wijzende).

In Limburg vindt men ook het dorp *Velm* (1127, *Falmia*), waar de haspengouwse hoogvlakte begint, maar dit is een bergnaam die ook in *Famenne* (885 *Falmina*) verschijnt.

Krahe schijnt niet te hebben bemerkt dat naast **swolmo-* ook **swol-wo-* bestaan heeft.

Inderdaad bij Wörnitz in Mittelfranken treffen wij aan : de *Schwalb* (802, *Swalawa*. FÖRST.) en bij Neumünster in Holstein : de *Schwale*.

Men mag evenmin de Engelse vormen uit het oog niet verliezen : *Swale* in Berkshire (1271 *Swalewe*. EKW.), de *Swallow* (1115 *Sualwa*. EKW. vallei in Lincolnshire, de *Swale* in Kent (815 *Sualwue*. EKW.), de *Swalwell* (1183, *Sualwels*. EKW.) bij Durham, enz.

Op Nederlands gebied, heeft men *Zilven* bij Appeldoorn (*Salw-ende*. FÖRST.) en de *Lage Zwaluwe*, N. Brabant.

Men weet dat vormen met *-wo*, naast degene met *-mo* regelmatig voorkomen, o. m. in de kleurnamen. Het is bemerkenswaardig dat juist na *l*, deze schommeling tussen *-mo* en *-wo* bestaat. Het gebeurt namelijk niet zelden in de talen dat in dergelijke positie *w* tot *m* overgaat of omgekeerd.

Ook zonder suffiks, verschijnt *swel* in de hydronymie, bv. in *Langenswalbach* (Kreis Untertaunus) (831, *Sualbach*. FÖRST). *Schwalldorf* bij Rottenburg waar een grote bron bestaat, in *Schwillbach* bij Erding (1075, *Sviln-aha*. FÖRST.) en in het collectief *Schwallungen* bij Meiringen, waar een sterke bron te vinden is.

Het gebruik van *swel* voor de zwellingen van het water is trouwens zeer oud. Het komt voor o. m. in het Grieks *salos* „golf”, waarin het behoud van een *s* als eerste klank van aard is om ons te doen denken dat het prototype **swalos* is geweest, zoals voor *selas* „glans”, dat van **swelas* voortkomt.

Het latijn *salum* „onstuimige zee”, is natuurlijk een ontlening aan het Grieks. *sal* voor *swal* is buitendien de waarschijnlijke stam van *Sal(a)mis*, eiland bij Attica, van *Salmakis*, bron te Halicarnassos, *Salmone*, bron te Pisatis in Elis, alle namen, die **sual-mo* (1) bevatten.

Het blijkt dat het niet gemakkelijk opgaat het element *swal-* te onderscheiden van de wortel *sal* die ofwel „zout” betekent (in aanmerking komende voor de zee) ofwel „springen” (lat. *salio*), wat ook op bronnen toepasselijk is.

Wij moeten er aan toevoegen dat het Indo-Europees ook een element *sal* bezit voor wat bruinachtig of vuil is, waaruit o. h. d. *salo*, nl. *zaluw* en fr. *sale* o. h. d. *sullen*, „bevuilen”, gr. ὄλη „slijk”, oud-nl. *sol*, „moeras” (waaruit

(1) **swalmo-* voor **swolmo-* zou eventueel kunnen bewijzen dat deze namen voor-Grieks (d. w. z. Pelagisch) zijn (zie VAN WINDEKENS, *Le Pélasgique*, bl. 3).

Solbreucq bij Ghoy, Hen., *Solonge*, *Zeulingen*, *Zoluit*, enz.).

Om deze reden zouden wij het ietwat onvoorzichtig achten de naam van de rivier *Salm*, bijrivier van de Amblève (waaruit : *Vieilsalm*, *Salm-le-Château*) zonder voorbehoud in de groep van *Zwalm* te plaatsen. In onze *Origines* hebben wij die naam uit **salwa* „donker” afgeleid. Wij ontveinzen ons, echter, niet dat er kansen zijn dat *salm* verwant is met *swalm*, maar wij beschouwen het geval als ten minste twijfelachtig. Dit is geen reden om de aandacht niet te vestigen op de talrijke hydroniemen waar *salm*- verschijnt. Naast de *Salm* van *Vielsalm*, is er namelijk een die in de Moezel uitmondt. Er is een *Salm-bach* bij Weissenburg in het départment Bas-Rhin, een *Salmsach* (1155, *Salmasa*) aan de Nodensee, en *Salmagne* (1105, *Salemania*. Rol.) in départment Meuse (1).

Men zal moeten toegeven dat al deze namen zowel op de wortel *sal* van nl. *zalw*, lith. *sala* „eiland”, *salus* „bergstroom”, kunnen oplukken als op een variante van *swalm*.

* * *

Het meest interessant gedeelte, echter, van de stelling van Krahe is zijn bewering dat *sulm*, de zwakke vorm is van *swalm* en daarom als „opwellend water” moet vertaald worden.

Wij hadden voorgesteld *sulm* uit het element *sal*- „vuil” af te leiden en het door „donkere, drassige grond” te vertalen.

Terwijl wij thans meer geneigd zijn de verwantschap met *swalm* aan te nemen, blijven wij bij onze overtuiging dat het woord en zijn afleidingen eerder op moerassen

(1) Volgens KRAHE (*l. c.*) zou ook de celtiberische naam : *Salmanica* > *Salamanca* tot die familie kunnen behoren.

toegepast werd dan op rivieren omdat de dorpen met *sulm*- meestal aan onbeduidende beekjes gelegen zijn.

De afleidingen van *sulm*- zijn meer talrijk dan degene door Krahe aangeduid. Deze vermeldt bij voorkeur een toponiem *Sulmone*, *Solmona*, door Vergilius en Plinius aangehaald als een plaats in Italië. Bovendien spreekt hij over de *Sûlm*, bijrivier van Neckar (771, *Sulmana*).

Van de talrijke afleidingen van *Sulm* in de streken van de Gallia Belgica is er geen woord.

Deze zijn :

Soumagne (bij Melen, arr. Luik), (915, *Solmania*), naam van een dorp en van een beek ;

Soumoy (bij Cerfontaine) op een Romeinse heirweg, dorp met een kleine stroom die in de Eure uitmondt (1113, *Solmagne*) ;

Soulme (1188, *Sulmas*), op de Ermeton, waar een Gallo-Romeins kerkhof gevonden werd ;

Smuid (687, *Salmonium*), bij St-Hubert, op een kilometer van de Lomme, oud dorp in het Karolings tijdperk dikwijls vermeld ;

Seumay (1165, *Solman*, 1179, *Sumagne*) pachthoeve te Perwez, Brabant, op de grote steenweg Bavai-Tongeren ;

Seumoïs (leengoed te Emines) met beken en vijvers ;

Somain (arr. Douai) (1316, *Soumain*, 1380, *Soumaing*) ;

Sommaing-sur-Escailion (837 *Summonium*, XIe s. *Solman*), dorp op de steenweg van Bavai tot Cambrai ;

Soumain op het beekje Floyon, vermeld in 1317 (ROLAND, *Top. Nam.* 517) ;

Essommes (Aisne) (840, *Solma*, ROL) ;

Sulm bij Schauburg (Steiergau) ;

Sulm, bij Bitburg (Eifel) ;

Sormonne (vroeger *Sulmona*. ROL), bijrivier van de Maas, te Warcq bij Mézières.

Men begrijpt hoe belangrijk het element *sulm-* is geweest in de toponymie. Zekere zeldzame vormen in streken die eens Keltisch of Illyrisch geweest zijn, laten blijken dat *sulm-* Voor-Germaans is. Het is, nochtans, opmerkelijk dat bijna al de *sulm*-namen in het oud Belgium te vinden zijn. Dit element, aldus, indien het niet tot de taal der eerste Germaanse bevolking van de Ardennen behoort, zal wel een dialectisme zijn van de Belgae onder de Galliërs.

Hier ook is het van belang deze *sulm*-namen te onderscheiden van toponiemen met *sul-*, waar men klaarblijkelijk te doen heeft met het woord **sal-wo* of **sł-wo*, „slijk” zulke als : *Soller* (= *sul-ara*), 985, *Sullere*, FÖRST.) bij Rheinbach zoals de rivier *Sulle* bij Innsbrück, de *Sulse*. FÖRST. II, i. 925, de talrijke *Sulingen*, *Solingen* van Duisland, die met onze *Beringen* kunnen vergeleken worden en met verscheidene *Sul-aha* (F. II. 2. 923) of *Sulbeke* van het Nederlands gebied.

Misschien is *Zolder* in de Limburgse Kempen (1154 *Sulre*) ook een **sul-ara* „vuile beek”, en geen *solarium* „zolder” zoals wij het voorgesteld hadden.

Voor deze laatste namen gaat het over rivieren die vol slijk zijn, en is er geen kwestie van opwelling.

Integendeel bij de *zwalm* en *sulm*-namen, zelfs als ze op moerassen toegepast zijn, wordt iets bewaard van de betekenis van nl. *zwellen*.

Men weet dat dergelijke betekenis voor rivieren natuurlijk is. Men denke aan de *Rivière bouillante* bij Beloeil en *Bouillon* (1) aan de Semois, enz.

Semantische parallellen kan men gemakkelijk aanhalen. Om in onze streken alleen te blijven heeft men o. m. de afleidingen van de wortel *wel* (nl. *opwellen* — eng. *well* „put”, enz.) (2), zoals *Welle* (arr. Aalst) (1317, *Welle*),

(1) Uit de wortel *bhel* „zwellen” > *Bublione*.

(2) Daar in 't Engels *well* „put” een woord is van de taal is het

Weelde (aar. Turnhout) (1251 *Welde* = **wel-ithja?*), *Woluwe* (Xe s. *Wiluwa*), *Wiltz* (beek te Sibret) (= *wel-isa*) *Welp* (Gelderren) (893, *Wilippe*), *Woelp* bij Nieburg (1153 *Wilepe*), *Wulpen*, W.-VI. (1089, *Wulpis*). De drie laatste staan voor **wel-apa* (hydroniem : *āp* „water”). In *Wulpen* heeft men de zwakke vorm (w|) van *wel*, die ook in *Wullebeek*, bijrivier van de Rupel en in *Wullepit* (naam van „lieux-dits”) verschijnt.

Men begrijpt dat deze vorm *wul* zich gemakkelijk tot *ul*, *ol* kan ontwikkeld hebben en daarin vinden wij de verklaring van de *ol*-, *ul*- hydroniemen waarvoor Krahe geen etymologie vindt (*Beitr. Namenf.* I. 48).

Er is een dorp *Ulbeek* (1247 *Ulebeke*, 1421 *Oelbeke*) in Limburg en op een andere kant van de Maas *Uwent* „nl. + *veen* „moeras” te St Martensvoeren, de *Ulf* (*ul* + *apa*, *afa*), bijrivier van de Our, bij Malmedy; *Oleffe* in Eifel, zonder over de talrijke *Ulm*, van Hesse te spreken.

Buitendien in de Waalse toponymie vindt men *Ol-enne*, bijrivier van de Houille te Felenne, *Ol-na* > *Orne*, bijrivier van de Thil, *Ognoux* = *Orneau*, beek te Gerpinnen (1483 *Waugnou*).

Een andere wortel voor het gezwel der waterlopen is *bhel*-, welbekend Indo-Europees element dat steekt in *bol-isa*, oude naam van de beek van *Bolsbeek*, een dorpsnaam die in 't Frans nu ontaard is tot de belachelijke vorm : *Bombaye*.

Men heeft, echter, een *Bollebeek* te Mollem, een *Bollenbach*, bij Wendel en bij Giessen, en verscheidene *Bul-aha* in Duitsland (FÖRST, II. 1. 536) (1).

* * *

geen wonder dat het aanleiding heeft gegeven tot toponiemen zoals *Welbeck*, *Walhem*, *Welford*, *Welton*, enz.

(1) Men vergelijkte de *Bolbé-limmé* in Macedonië, een land waar een rivier *Borboros* heette.

Aldus vormen de riviernamen die op de opwelling in het water, en in de waterlopen wijzen, een nogal rijke familie, zodat zowel de semasiologie als de phonetica van aard zijn om de betekenis te staven welke wij aan de hydroniemen *zwalm* en *sulm* toekennen.

Zij brengen ons in een tijd terug toen onze rivieren rijker aan water waren, omdat het land nog grotendeels bebost was en toen uit gebrek aan bruggen de onstuimigheid van vele waterlopen een hindernis van belang uitmaakte voor de reizigers.
